

University Social Responsibility Based on the Experiences of Selected World Universities: A Text Mining Approach

Esmael Nasiri* 	Ph.D. Student in Higher Education Management, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Ali Khorsandi Taskoh 	Faculty Member, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Mohammad Reza Neyestani 	Faculty Member, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran
Morteza Taheri 	Faculty Member, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Abstract

Introduction	This study aims to analyze the components of University Social Responsibility (USR) based on the experiences of selected universities around the world.
Methods	This research is exploratory in nature, employs a qualitative data collection approach, and utilizes content analysis for data interpretation. Through purposive sampling, five leading universities—Harvard, Manchester, New South Wales, Peking, and Kyoto—were selected. Relevant documents and prior studies were analyzed to extract the key components of USR. These documents were summarized and analyzed using qualitative content analysis, supported by MAXQDA software.
Results	From a total of 640 extracted codes, themes were categorized into three levels: basic (60), organizing (13), and global (3). The most frequently identified themes included: cooperation with the local community (42), provision of educational and cultural programs and facilities for local residents (31), actions promoting social justice within the local context (27), conducting impactful research (25), global influence (24), inclusive management and learning (23), and planning for a multicultural environment (22).
Conclusion	Based on the results, a comprehensive framework for USR was developed, comprising three global themes: value (including 3 organizing themes), process (including 8 organizing themes), and impact (including 2 organizing themes). Drawing from the experiences of the selected universities and the research findings, it is recommended that higher education policymakers and trustees in Iran integrate USR components into universities' missions, visions, and strategic and operational plans—tailored to each university's specific context—and ensure their implementation for both internal and external stakeholders.

Keywords: *Fourth Generation University, University Social Responsibility (USR), Text Mining*

* Corresponding Author, sm_nas121@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

In addition to their educational, research, and specialized service roles, universities are also entrusted with the mission of social responsibility. This is because the very philosophy of a university's existence is to promote public good and social welfare through science, education, and research. Vallaey (2008) defines university social responsibility (USR) as a policy that governs the ethical quality of the university community's activities (students, faculty, and administrative staff), aiming to improve them through the management of educational, cognitive, occupational, and environmental practices in interactive engagement with society.

Sustainable human development is achieved in four stages: commitment, self-diagnosis, adaptation, and accountability.

A review of the literature reveals that various characteristics of USR have been proposed from different perspectives. Despite efforts by some Iranian universities to implement USR and a number of studies on its dimensions and features, the practical experiences of leading international universities have received limited attention. One of the main gaps in Iran's higher education system is the lack of use of these global best practices to analyze the components, dimensions, and frameworks of university social responsibility.

As universities transition from first- and second-generation models to third- and fourth-generation institutions, this research seeks to answer a key question: What are the components of university social responsibility based on the experiences of selected leading universities worldwide?

To address this gap, the study aims to extract and analyze the components of USR based on best global practices and provide insights to higher education policymakers in Iran. This can help integrate USR components into research agendas, curriculum planning, faculty evaluation systems, and university rankings.

Methods

This research is exploratory in nature, qualitative in data collection, and uses content analysis as its method of data analysis. The study focused on documents, reports, and academic articles from selected universities worldwide. Sampling was purposive and focused on exemplary cases. The researcher used text mining and qualitative content analysis techniques to gather and analyze data from documents related to USR.

Following the identification of eligible universities across different continents and the theoretical saturation of data, components of USR were extracted from 17 documents (including 4 performance reports, 9 strategic plans, and 4 academic articles) related to five universities:

- **Harvard** (North America)
- **Manchester** (Europe)
- **University of New South Wales** (Pacific)
- **Peking University and Kyoto University** (Asia)

Six databases—Springer, ScienceDirect, Scopus, Google Scholar, Elsevier, and ResearchGate—were used to search for articles. Official university websites were also consulted for strategic documents and reports. The data were analyzed using thematic analysis based on the framework of Attride-Stirling (2001) and processed with MAXQDA 2018 software.

Results

After reviewing and refining 640 extracted codes, a total of 60 basic themes were identified, which were then organized into 13 intermediate (organizing) themes, followed by the classification of 2 second-level overarching themes and finally 3 first-level global themes. Among the most frequently occurring components of university social responsibility (USR) observed in the selected universities were: cooperation with local communities and organizations and the provision of social services (42), offering educational and cultural programs and facilities for local residents (31), promoting social justice for disadvantaged groups in the local context (27), conducting impactful research (25), fostering global engagement (24), inclusive governance and learning access (23), supporting local economic development and employment (22), creating multicultural and diverse environments (22), promoting equality, human rights, and human dignity (20), and collaboration in addressing regional and environmental challenges (17). The 60 basic themes were categorized into 13 organizing themes, including: motivation and background; fundamental and public values; university commitment; the strategic positioning of USR; university governance; education and training; research; social services and community engagement; social justice; environmental sustainability; alignment with the United Nations Sustainable Development Goals; and geographical levels of impact. These organizing themes were further grouped under three first-level global themes: (1) values that form the foundation of university social responsibility; (2) USR processes,

which were further divided into two second-level themes—strategic management and implementation; and (3) the effects and outcomes of USR in relation to each university's ecosystem and its local, national, and international stakeholders.

Conclusion

This exploratory qualitative study developed a comprehensive framework for USR, reflecting the attention of leading global universities to three overarching dimensions:

- **Values** that form the foundation of social responsibility
- **Processes** of USR (strategic planning and implementation)
- **Impacts** aligned with each university's ecosystem and extending across local, national, and international levels for both internal and external stakeholders

Based on the findings, it is recommended that Iranian higher education policymakers reduce centralization, enhance institutional autonomy, and create conditions conducive to implementing USR components. These should be integrated into universities' missions, visions, and strategic and operational plans, tailored to the governance structure of Iran's higher education and the ecological context of each university.

Academics can use these findings to advance discourse around social justice and the university's social mission. This includes building trust between universities, governments, and societies; training socially responsible students; and directing research toward addressing societal needs.

Keywords: *Fourth Generation University, University Social Responsibility (USR), Text Mini*

مسئولیت اجتماعی دانشگاه با ابتناء بر تجارب دانشگاه‌های منتخب جهان: یک رویکرد متن‌کاوی

دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
 عضو هیأت علمی، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
 عضو هیأت علمی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
 عضو هیأت علمی، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

اسماعیل نصیری* ID

علی خورسندی طاسکوه ID

محمدرضا نیستانی ID

مرتضی طاهری ID

چکیده

زمینه و هدف

این پژوهش باهدف واکاوی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه بر اساس تجارب دانشگاه‌های منتخب جهان انجام شده است. پژوهش از حیث هدف، «اکتشافی»، از جهت روش گردآوری داده، «کیفی» از نوع اسنادی، و از نظر تجزیه و تحلیل داده از جنس «تحلیل محتوا» است. میدان پژوهش متن اسناد، گزارش‌ها و مقالات در دسترس دانشگاه‌های منتخب جهان را شامل می‌شد. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند پس از شناسایی دانشگاه‌های واجد شرایط و از طریق واکاوی اسناد و پژوهش‌های مرتبط مؤلفه‌ها از اسناد مرتبط با پنج دانشگاه هاروارد، منچستر، نیوساوت‌ولز، پکن و کیوتو استخراج شد. داده‌ها پس از تلخیص اسناد، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA تجزیه و تحلیل شد.

از بین ۶۴۰ کد استخراج شده، مضمون‌های پایه (۶۰)، سازمان‌دهنده (۱۳) و فراگیر (۳) شناسایی شدند که به ترتیب همکاری با جامعه محلی (۴۲)، ارائه برنامه‌ها و تسهیلات آموزشی، فرهنگی برای ساکنان محلی (۳۱)، اقدامات مبتنی بر عدالت اجتماعی در جامعه محلی (۲۷)، انجام پژوهش‌های اثرگذار (۲۵)، تأثیر جهانی (۲۴)، مدیریت شمول، فراگیری (۲۳)، برنامه‌ریزی برای ایجاد محیطی چندفرهنگی (۲۲) بیشترین فراوانی را داشته‌اند.

یافته‌ها

نتیجه‌گیری

با استفاده از نتایج، چارچوب جامعی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه تدوین گردید که حاصل آن طبقه‌بندی سه دسته مضمون فراگیر ارزش‌های زمینه‌ساز مسئولیت اجتماعی دانشگاه، فرایندهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه و آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه بود. بر اساس تجارب حاصل از واکاوی دانشگاه‌های منتخب و یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود، متولیان و سیاست‌گذاران آموزش عالی ایران، بستر مناسبی را برای جانمایی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی در رسالت، چشم‌انداز، برنامه‌های راهبردی و عملیاتی، متناسب با زیست‌بوم هر دانشگاه و برای ذی‌نفعان درونی و برونی آن فراهم سازند.

کلیدواژه‌ها: دانشگاه نسل چهارم، مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه، متن‌کاوی

* نویسنده مسئول، sm_nas121@yahoo.com

معتقدند که مسئولیت اجتماعی شرکت، مفهوم مناسبی برای به کارگیری در حوزه دانشگاه نیست، چرا که گستره و تنوع گروه‌های ذی‌نفع یک دانشگاه، آنها را از شرکت‌های معمولی متمایز می‌کند (۲، ۷).

در هر صورت، اگر بپذیریم که دانشگاه نیز از ساختار و هدف «کسب‌وکار» یا «سازمان» پیروی می‌کند، منطقی خواهد بود که «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» نیز بایستی منعکس‌کننده و همسو با کارکردهای یک سازمان باشد، و یا اگر دانشگاه را متشکل از افرادی بدانیم که اکثر آنها دانشجو هستند، منطقی است که «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» را بایستی در چارچوب «مسئولیت اجتماعی» دانشجویان به‌عنوان سوژه‌های کنشگر و فعال در جامعه در نظر بگیریم. این امر، بیانگر مسئولیت شخصی دانشجویان و کنشگران دانشگاهی در قبال افراد دیگر و محیطی است که امروز و در آینده به عهده خواهند گرفت (۸).

سیر تطور تعاریف نشان‌دهنده آن است که مسئولیت اجتماعی دانشگاه یک مفهوم نو و زنده است که هنوز در مرحله اکتشافی است. ریزر در تعریف خود بر مدیریت آثار دانشگاه تمرکز داشت و والایس مسئولیت اجتماعی دانشگاه را سیاستی برای کیفیت اخلاقی فعالیت‌های اجتماع دانشگاهی (دانشجویان، هیأت علمی و کارکنان اجرایی) تعریف کرد که از طریق مدیریت آثار آموزشی، شناختی، کاری و زیست‌محیطی و در گفتمانی تعاملی با جامعه، درصد ارتقای توسعه انسانی پایدار در چهار گام است: «تعهد، خودتشخیصی، تطابق و پاسخگویی» (۹).

بیشتر تمهیدات نظام‌مند در مسئولیت اجتماعی دانشگاه با پایداری زیست‌محیطی آغاز شد (۱۰). پایداری در آموزش عالی اولین بار در سال ۱۹۹۰ با اعلامیه تولورس ظاهر شد و در پی آن، پذیرش مفهوم سه جانبه پایداری (اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) به گسترش ارتباط اجتماعی میان دانشگاه‌ها و جامعه منجر شد (۶).

ولازکوئز و همکاران چهار استراتژی برای طرح‌های مرتبط با دانشگاه پایدار با عنوان «استراتژی‌های آموزش، پژوهش، توسعه و مشارکت و پایداری در پردیس دانشگاهی» مطرح کردند (۱۱). براساس الگوی والایس، دانشگاه‌ها باعث ایجاد چهار نوع تأثیر مختلف در اطراف خود می‌شوند که عبارت‌اند از: «آموزشی، شناختی، سازمانی و اجتماعی» (۹). این ابعاد از فلسفه حاکم بر مؤسسه سرچشمه می‌گیرد. آنان مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه را توانایی دانشگاه برای اجرای اصول، ارزش‌ها و مأموریت‌های اساسی محول‌شده به آن در کارکردهای خود (مدیریت، آموزش، ارتباط با جامعه و عملیات محیط دانشگاهی) تعریف می‌کنند (۱۲).

بررسی تحولات نسلی دانشگاه در مطالعات آموزش عالی، گفتمان حاکم بر هر نسل را تبیین می‌نماید. با توجه به انتظارات روزافزونی که از آموزش عالی می‌رود؛ دانشگاه مدرن نسل‌ها و کارکردهای مختلفی را نمایندگی کرده است. این موضوع در فراروی از «گفتمان آموزش» به «گفتمان تولید علم»، سپس از «گفتمان پیوند با جامعه و صنعت از طریق کارآفرینی» به «گفتمان پایداری و مسئولیت اجتماعی» آشکارا نمایان است. با این وصف، در دهه‌های اخیر، نهاد آموزش عالی با تجربه جدیدی از تغییر مواجه شده است. نسل جدیدی از دانشگاه ظهور کرده که باید آن را دانشگاه اجتماعی «نسل چهارم» اطلاق کرد (۱).

بنابراین، دانشگاه‌ها افزون بر نقش‌های آموزشی، پژوهشی و خدمات تخصصی، عهده‌دار رسالت مسئولیت اجتماعی نیز هستند، چرا که فلسفه وجودی دانشگاه تولید خیر عمومی و رفاه اجتماعی از طریق علم‌ورزی، علم‌آموزی و دانش‌پژوهی است. اگر دانشگاه در منطق دولت یا در منطق اقتصادی بازار ادغام بشود، هویت ذاتی که فرهنگی-اجتماعی است، از او سلب می‌شود. چهار موجودیت دولت، بازار، جامعه و دانشگاه، هر یک تکنیکی دارند و هر فنی نیاز به مشروعیت‌بخشی دارد. مشروعیت به‌عنوان یک درک مشترک، نمایانگر مطلوبیت نظام هنجارها و ارزش‌های اجتماعی یک سازمان است (۲). تکنیک دانشگاه علم‌آموزی، پی‌جویی حقیقت علمی، اکتشاف، اختراع، پرسش‌گری و تأمل و خدمات تخصصی علمی است (۳) و یکی از راه‌های تحقق هویت دانشگاهی، مشروعیت‌بخشی به آن است. مشروعیت دانشگاه با انجام دادن مسئولیت اجتماعی آن حاصل می‌شود و انتظار می‌رود دانش و عملکرد دانشگاه بر رفاه اجتماعی تأثیر داشته باشد، در توسعه و رفاه بشر و در پایداری زیست‌بوم سهمی داشته باشد و نقش خود را در پاسخگویی و فهم سفارش‌های خاموش اجتماعی انجام دهد.

مسئولیت اجتماعی، یک نظریه یا ایدئولوژی اخلاقی است که بر این باور است که هر نهاد، خواه یک دولت، سازمان، شرکت یا فرد در قبال جامعه مسئولیت دارد. این مفهوم شامل کارهایی می‌شود که انجام می‌دهد (اقدامات) و همچنین کارهایی که ترک می‌کند (ترک فعل‌ها) (۴). برخی از پژوهشگران معتقدند، خاستگاه ایده «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» به فضای کسب و کار بر می‌گردد، آنان (مانند کلاگستون و کالدر ۱۹۹۹ و لو و همکاران ۲۰۱۷) بسط مفهوم «مسئولیت اجتماعی شرکت» به سایر سازمان‌ها از جمله بخش دانشگاهی، تحت عنوان مسئولیت اجتماعی دانشگاه را به‌جا می‌دانند (۵، ۶). با این وجود برخی مانند (جانگ بلود، اندرس و سالرنو و ۲۰۰۸ و ناگی و راب ۲۰۰۸)

از ابعاد آن می‌تواند نتایج مخربی به دنبال داشته باشد، از جمله فقدان هوشمندی، نبود آموزش‌های اخلاقی و شهروندی، آموزش فقط برای استخدام، فقدان پژوهش مبتنی بر نیاز اجتماعی، نبود پاسخگویی به اجتماع، نبود دموکراسی و شفافیت، سوءاستفاده‌های بازار کار و سوء اقدامات محیط زیستی (۹).

در ایران نیز، تعدد و توالی چالش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی موجود و ناتوانی دولت‌ها در مواجهه کارگشا با این پدیده‌های مخاطره‌آمیز، ضرورت و اولویت بازنگری در نقش و کارویژه‌های نهادهای مسئولی مانند دانشگاه و لزوم مشارکت مؤثر آن‌ها در محیط و مناسبات جامعه را بر ملا می‌سازد. تجزیه و تحلیل ادبیات نشان می‌دهد که باوجود تغییراتی که در بخش دانشگاه انجام شده است و بر بعد اجتماعی دانشگاه‌ها تأکید دارد، هنوز راهی طولانی برای پرداختن به موضوع «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» وجود دارد. این امر نشان‌دهنده برخی مشکلات در گنجاندن اصول مسئولیت اجتماعی در چهار حوزه اصلی است: آموزش، پژوهش، مدیریت و تعامل جامعه (۲۱). آنچه امروز به‌عنوان نگرانی‌های برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در نظام آموزش عالی جهان در توجه به نیازهای جامعه و نقش دانشگاه‌ها در حل مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی مطرح می‌شود، شوربختانه در بسیاری از آنها در جامعه ایران نیز قابل مشاهده است. در واقع، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که دانشگاه‌های کشور، نسبت به مسئولیت اجتماعی خویش آن‌چنان که بایسته است، توجه نداشتند و بی‌تفاوت از نقش اخلاقی خود گذشتند (۲۲). شواهد تجربی نشان می‌دهد که پرداختن به مسئولیت اجتماعی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران با بی‌مهری مواجه بوده است. به‌زعم حبیبی و همکاران مشخص نبودن ابعاد مسئولیت اجتماعی در دانشگاه، استفاده نابه‌جا از شاخص‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی به‌جای شاخص‌های دانشگاهی و نبود نظام جامع ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی از مهم‌ترین عامل‌های اثرگذار بر کم‌توجهی دانشگاه‌ها به مقوله مسئولیت اجتماعی دانشگاه هستند (۲۳).

مرور پیشینه پژوهشی نشانگر آن بود که ویژگی‌های متنوعی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه از منظرهای مختلف مطرح شده است؛ ولی به‌رغم تلاش برخی دانشگاه‌های ایران برای تحقق مسئولیت اجتماعی، و انجام پژوهش‌های تازه در ارتباط با دانشگاه نسل چهارم؛ و مفهوم‌پردازی، تحقق و شناسایی ابعاد و ویژگی‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه در کشور مانند یدالهی ده‌چشمه، رجائی پور و سیادت (۱۴۰۰)، برادران حقیر، نورشاهی و روشن (۱۳۹۸)، بهرامی (۱۳۹۹) و

پژوهش‌های دیگر در خصوص مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی به ابعدی دیگری هم اشاره دارند. بر اساس پژوهش ملکی‌نیا، بازرگان و فیضی (۱۳۹۵) عوامل اصلی ارزیابی پایداری دانشگاه شامل: آموزش، پژوهش، ارائه خدمات تخصصی، نظام حکمرانی دانشگاه، نظام مدیریت زیست‌محیطی، نظام تأمین مالی دانشگاه بوده‌اند (۱۳). در پژوهش علی‌محمدلو، اکبری و مهدویان‌پور (۱۳۹۳) نیز شاخص‌ها شامل مسئولیت آموزش و پژوهش، مسئولیت قانونی، مسئولیت اخلاقی، مسئولیت زیست‌محیطی و مسئولیت نوع‌دوستی شناسایی شدند (۱۴). در رساله بهرامی ابعاد نه‌گانه‌ی بر اساس توسعه سازمانی، شامل ساختار سازمانی، فرهنگ سازمانی، ارتباطات سازمانی، مأموریت‌های سازمانی، منابع انسانی سازمان، تدوین برنامه‌ی درسی مبتنی بر مسئولیت‌های اجتماعی، آزادی آکادمیک دانشگاه، محیط اجتماعی سیاسی و اقتصادی، دسته‌بندی شدند (۱۵). یافته‌های پژوهش صالحی و منوری‌فرد نیز در نه بعد، شامل مسئولیت‌پذیری در قبال دانشجویان، مسئولیت‌پذیری در قبال کارکنان و اعضای هیأت علمی، مسئولیت‌پذیری اقتصادی، مسئولیت‌پذیری در قبال دانشگاه‌های همکار، مسئولیت‌پذیری در قبال جامعه بیرونی، مسئولیت‌پذیری در قبال محیط‌زیست، مسئولیت‌پذیری در قبال آموزش باکیفیت، مسئولیت‌پذیری برای فرهنگ‌سازی و مسئولیت‌پذیری رهبری دانشگاه شناسایی شد (۱۶). همچنین موبد و نادى‌زاده نهایتاً شاخص‌های اصلی ارتباط مؤثر دانشگاه با جامعه را در هفت گروه اصلی؛ شاخص‌های توسعه اجتماعی، توسعه انسانی، توسعه زیست‌محیطی، توسعه اخلاقی، توسعه علمی و فرهنگی، توسعه پژوهشی، و مشارکت دسته‌بندی نمودند (۱۷). با نگاه جدید، آن‌چنان که پیتر دراگر بیان می‌کند، در سی سال آینده، دانشگاه‌های بزرگ امروزی به یک شیء باستانی تبدیل می‌شوند. در واقع، آموزش عالی با تغییرات سریع و بزرگی مواجه است که یکی از آن‌ها تجاری‌سازی آموزش عالی است (۱۸). رقابت بین‌المللی، جایگاه و رتبه جهانی، برنامه‌های تبادل دانشجو و تحرک چشمگیر کارکنان از جمله ویژگی‌های شاخص دانشگاه از نیمه دوم قرن بیستم تا به حال بوده‌اند (۱۹).

از این رو، با توجه به ماهیت بازارگونه‌ای که آموزش عالی را به سمت وسوی خود می‌کشد، یک نگرانی طبیعی و منطقی که همه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزش عالی با آن مواجه‌اند، مسئولیت اجتماعی دانشگاه نسبت به جامعه است؛ جامعه‌ای که می‌بایست بدان یاری رساند و خدمت‌رسانی به آن را به‌عنوان مأموریت ذاتی خویش برشمارد (۲۰). زیرا، بی‌توجهی دانشگاه به مسئولیت اجتماعی در هر یک

(engagement)، جامعه محلی (Local community)، تعهد محلی (Local commitment)، تنوع و شمول (Diversity)، (Inclusion Community)، مشارکت مدنی (Civic engagement)، تأثیرات اجتماعی (Social impacts)، مزایای اجتماعی (Social justice) دانشگاه، به منظور (benefits) و عدالت اجتماعی (Social justice) دانشگاه، به منظور جمع‌آوری داده‌ها و یافتن اسناد و گزارش‌های پژوهشی مرتبط با دانشگاه‌های منتخب جهان استفاده شد.

در نهایت، با توجه به اشیاع نظری متون ۱۷ سند شامل گزارش عملکرد (۴)، برنامه راهبردی (۹) و مقالات (۴) مرتبط در خصوص مسئولیت اجتماعی این دانشگاه‌ها یافته شد. در مرحله بعد، اسناد به روش تحلیل محتوا (متن کاوی) مورد واکاوی قرار گرفت. در متن کاوی، ابتدا گزارش‌ها، برنامه‌های راهبردی و مقالات، مطالعه، بررسی و تلخیص گردید، سپس مؤلفه‌ها از اسناد و پژوهش‌های مرتبط با پنج دانشگاه منتخب در قالب ۱۷ سند استخراج شد (جدول ۱).

برای استخراج داده‌ها از متن اسناد، از روش کدگذاری نکات کلیدی و برای تحلیل داده‌ها و نمایش نتایج از نرم‌افزار MAXQDA 2018 استفاده شد. به منظور تحلیل داده‌های کیفی حاصل از اسناد پژوهشی و کدگذاری در این پژوهش از روش تحلیل مضمون بر اساس دیدگاه آتراید استرلینگ استفاده شد (۳۸). در این روش مضمون‌های پایه (شناسه‌ها و نکات کلیدی متن)، مضمون‌های سازمان‌دهنده (مضمون‌های به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضمون‌های پایه) و مضمون‌های فراگیر (مضمون‌های عالی و در برگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل)، نظام‌مند و به صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضمون‌های برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط بین آنها نشان داده شد. روایی محتوایی در این پژوهش توسط متخصصان حوزه آموزش عالی به‌ویژه اساتید راهنما و مشاور مورد تأیید قرار گرفت، بدین ترتیب که تعدادی از کدگذاری‌ها در اختیار سه نفر از اساتید و متخصصان قرار گرفت و با کسب نظرات و بازخورد آنان، اصلاحات لازم اعمال گردید. برای بررسی پایایی از روش گروه هم‌تایان بهره برده شد. بدین منظور محقق از کدگذار دیگری به‌عنوان همکار پژوهشگر استفاده نمود. سپس محقق به همراه همکار پژوهشگر، سه سند را انتخاب و توسط همکار پژوهشگر کدگذاری کردند که نتایج گواه بر پایایی بین کدگذاران بود.

بنابراین، پس از بازنگری و پالایش کدهای استخراج شده متون پس از تلخیص، کدگذاری و تعیین مقوله‌ها انجام شد. به این ترتیب که در ابتدا مضمون‌های پایه استخراج گردید و پس از آن با دسته‌بندی

صالحی و منوری فرد (۱۴۰۱) به استفاده از تجارب عملی دانشگاه‌های پیشروی جهان کمتر پرداخته شده است و همچنان یکی از خلأهای موجود در دانشگاه‌های کشور، استفاده از تجارب موفق جهانی دانشگاه‌های پیشرو و منتخب جهان به منظور واکاوی مؤلفه‌ها، ابعاد و چارچوب مسئولیت اجتماعی دانشگاه است (۱۵، ۱۶، ۲۲، ۲۴).

بنابراین، با عنایت به اینکه دانشگاه‌های امروزی در حال تغییر و تحول و گذر از دانشگاه‌های نسل اول و دوم به نسل سوم و چهارم هستند، هدف این پژوهش پاسخگویی به این پرسش پژوهشی است که مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه، بر اساس تجارب دانشگاه‌های منتخب جهان کدام اند؟ در پاسخ به این پرسش، پژوهشگران ضمن تلاش در جهت رفع خلأ یادشده، می‌کوشند با واکاوی کیفی متون مرتبط، به تبیین مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه براساس بهترین تجارب عملی دانشگاه‌های پیشروی جهان پرداخته و به سیاست‌گذاران آموزش عالی یاری رسانند تا به جانمایی این مؤلفه‌ها در تعیین دستور کار پژوهشی، تعیین برنامه‌های آموزشی، تعیین سیستم پاداش و ارتقای اعضای هیأت علمی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها مبادرت نمایند.

روش

این پژوهش از حیث هدف، «اکتشافی»، از جهت روش گردآوری داده، «کیفی» از نوع اسنادی، و از نظر تجزیه و تحلیل داده از جنس «تحلیل محتوا» است. میدان پژوهش متن اسناد، گزارش‌ها، و پژوهش‌های در دسترس دانشگاه‌های منتخب جهان را شامل می‌شود که از دو ویژگی زیر برخوردار بودند: اول؛ از پیشروترین دانشگاه‌ها بر اساس پراکندگی جغرافیایی قاره‌ها و کشورهای هر قاره باشند (جزو ۱۰ دانشگاه برتر براساس نظام رتبه‌بندی QS در قاره‌های آمریکای شمالی، اروپا، استرالیا و آسیا و آفریقا در سال ۲۰۲۳). دوم، فعالیت‌ها، برنامه‌ها یا راهبردهای مدونی در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه داشته‌اند. با شیوه نمونه‌گیری هدفمند از نوع موارد مطلوب، این جستجو به پنج دانشگاه هاروارد (آمریکای شمالی)، منچستر (اروپا)، نیوساوت ولز (اقیانوسیه)، یکن و کیوتو (آسیا) منتهی شد (۲۵-۳۷). سپس، ۶ پایگاه داده شامل Google، Scopus، Science Direct، Springer، Elsevier، Research Gate و Scholar برای جستجوی مقالات انتخاب شد و جستجوی گزارش‌ها و برنامه‌های راهبردی نیز در انواع وب‌گاه‌های رسمی دانشگاه‌های منتخب انجام گرفت. از واژه‌های کلیدی، مسئولیت اجتماعی (responsibility Social)، پایداری (sustainability)، تعامل (مشارکت) اجتماعی (Social

محتوایی آنان به ترتیب و پی‌درپی، مضمون‌های سازمان‌دهنده، مضمون‌های فراگیر سطح دوم و مضمون‌های فراگیر سطح اول تنظیم شد.

جدول ۱. اسناد، گزارشات، مقالات مورد مطالعه

Table 1. Documents, Reports, Studied Articles

منبع سند	دانشگاه (کشور)	نوع سند	سند
https://documents.manchester.ac.uk	دانشگاه منچستر (انگلستان)	برنامه راهبردی	برنامه راهبردی مسئولیت اجتماعی و مشارکت مدنی دانشگاه منچستر (۲۰۲۱-۲۰۲۵)
https://documents.manchester.ac.uk	دانشگاه منچستر (انگلستان)	برنامه راهبردی	برنامه راهبردی دانشگاه منچستر ۲۰۲۰
https://doi.org/10.1007/978-981-10-3877-8_7	دانشگاه منچستر (انگلستان)	مقاله	ارتباط پژوهش با مسئولیت اجتماعی، توسعه اجتماعات سالمند محور در دانشگاه منچستر
https://documents.manchester.ac.uk	دانشگاه منچستر (انگلستان)	برنامه راهبردی	راهنمای اولویت‌های راهبردی و برنامه‌های مسئولیت اجتماعی در دانشگاه منچستر (۲۰۱۴)
https://community.harvard.edu	دانشگاه هاروارد (آمریکا)	گزارش	مشارکت اجتماعی دانشگاه هاروارد در شهر بوستون
https://www.cambridgema.gov	دانشگاه هاروارد (آمریکا)	گزارش	گزارش لباس شهری (تأثیر اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دانشگاه هاروارد بر شهر کمبریج ۲۰۲۲)
https://community.harvard.edu	دانشگاه هاروارد (آمریکا)	گزارش	مزایای اجتماعی دانشگاه هاروارد در آلستون-برایتون گزارش سالانه ۲۰۲۲
https://leadlocally.community.harvard.edu	دانشگاه هاروارد (آمریکا)	گزارش	مشارکت اجتماعی و منطقه‌ای دانشگاه هاروارد
https://edib.harvard.edu	دانشگاه هاروارد (آمریکا)	برنامه راهبردی	دفتر برابری، تنوع، شمول و تعلق edib
https://www.2025.unsw.edu.au	دانشگاه نیوساوت ولز (استرالیا)	برنامه راهبردی	به‌هنگام‌سازی استراتژی ۲۰۲۵
https://www.edi.unsw.edu.au	دانشگاه نیوساوت ولز (استرالیا)	برنامه راهبردی	استراتژی برابری، تنوع و شمول (EDI) در نیوساوت ولز
https://www.edi.unsw.edu.au	دانشگاه نیوساوت ولز (استرالیا)	برنامه راهبردی	استراتژی دسترسی و برابری (دانشجویان) ۲۰۲۵-۲۰۲۰
https://doi.org/10.1007/978-981-10-3877-8_8	دانشگاه نیوساوت ولز (استرالیا)	مقاله	بررسی حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان
https://doi.org/10.1007/978-981-10-3877-8_13	دانشگاه پکن (چین)	مقاله	تجارب دانشگاه پکن در ایفای مسئولیت اجتماعی
https://english.pku.edu.cn	دانشگاه پکن (چین)	برنامه راهبردی	استراتژی تعالی جهانی دانشگاه پکن ۲۰۱۹
https://doi.org/10.1007/978-981-10-3877-8_7	دانشگاه کیوتو (ژاپن)	مقاله	پرورش افراد توانمند دارای تفکر جهانی در مقیاس محلی
https://www.kyoto-u.ac.jp/en	دانشگاه کیوتو (ژاپن)	برنامه راهبردی	بیانیه مأموریت دانشگاه کیوتو

یافته‌ها

برای استخراج داده‌ها از متن اسناد، از روش کدگذاری نکات کلیدی استفاده شد. متون پس از تلخیص، با استفاده از نرم‌افزار مورد تحلیل قرار گرفت و کدگذاری و تعیین مقوله‌ها انجام شد. نمونه‌ای از کدگذاری بر اساس متون در جدول ۲، آمده است.

جدول ۲. نمونه‌ای از مراحل کدگذاری داده‌ها و تعیین مضامین سه‌گانه

Table 2. An example of data coding steps and determination of triple themes

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه	نمونه متن
ارزش‌های زمین‌ساز	انگیزه-زمینه	اهتمام به شاخص‌ها و رتبه‌بندی‌های جهانی	نیوساوت ولز: تلاش‌هایش را با اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد هماهنگ می‌کند.
مسئولیت اجتماعی دانشگاه	ارزش‌های بنیادین و عمومی	توجه به مسئولیت و ارزش‌های ملی و جهانی	پکن: به حفظ و ترویج دانش، نوآوری فرهنگی، توسعه چین و ترویج تمدن انسانی می‌پردازد.
	تعهد دانشگاه	متعهد به تربیت دانشجوی مسئولیت‌پذیر	پکن: مأموریت اساسی از زمان تأسیس آن، پرورش دانشجویان توانمند بوده است، کسانی که حس قوی مسئولیت اجتماعی دارند.
فرایندهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه	حاکمیت سازمانی دانشگاه	فرایندهای مسئولانه	منچستر: فرایندهای مسئولانه: که در آن فرایندهای تجاری و سیاست‌های بهره‌وری دانشگاه را با فرصت‌هایی برای ایجاد منافع اجتماعی متعادل می‌کنند.
	آموزش و تربیت	برنامه‌ریزی یادگیری مبنی بر خدمت (آموزش عملی)	نیوساوت ولز: برنامه آموزش رهبری ریشه در رویکرد «یادگیری مبتنی بر خدمت» دارد.
	پژوهش	انجام پژوهش‌های اثرگذار	منچستر: پژوهش و تحقیق دانشگاه تغییر مثبتی در جامعه ایجاد می‌کند.
	خدمات اجتماعی و مشارکت با جوامع	حمایت از توسعه، اقتصاد و اشتغال در جامعه محلی	هاروارد: عملیات روزمره و شرکت‌های تحقیقاتی هاروارد به اقتصاد محلی کمک می‌کنند.
	عدالت اجتماعی	اصلاح شیوه‌های ناعادلانه و جلوگیری از تجاوز به حقوق	نیوساوت ولز: به بی‌عدالتی‌های اجتماعی تا جای ممکن رسیدگی نمود و در جهت رفع تبعیض و اصلاح شیوه‌های ناعادلانه و جلوگیری از تجاوز به حقوق.
	اقدامات برای پایداری زیست‌محیطی	حذف یا جایگزینی سوخت‌های فسیلی	هاروارد: به‌سوی آینده‌ای بدون سوخت فسیلی در دانشگاه هاروارد
آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه	تحقق اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد	اثرات اجتماعی	کیوتو: اجرای فعالیت‌هایی باهدف تأثیر اجتماعی معنادار به واقعیت تبدیل می‌شود.
	تأثیر در سطوح مختلف جغرافیایی	تأثیر ملی	منچستر: دارای طرح بزرگ در انگلستان برای تغییر نگرش افراد نسبت به بیماران آلزایمری است.

سیاست‌های مسئولیت اجتماعی (۱۶)، مدیریت و برنامه‌ریزی پرورش حس مسئولیت اجتماعی در دانشجویان (۱۶) و توجه به مسئولیت و ارزش‌های ملی و جهانی (۱۶).

پس از بازنگری و پالایش کدهای استخراج شده در نهایت از بین تعداد ۶۴۰ کد استخراج شده، به ترتیب تعداد ۶۰ مضمون پایه استخراج شد و پس از آن با دسته‌بندی محتوایی آنان به ترتیب و پی‌درپی، تعداد ۱۳ مضمون سازمان‌دهنده، تعداد ۲ مضمون فراگیر سطح دوم و تعداد ۳ مضمون فراگیر سطح اول به شرح جدول ۳ تنظیم گردید.

داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد، از بین ۶۴۰ کد استخراج شده در قالب ۶۰ مضمون پایه؛ مضامین زیر به ترتیب بیشترین فراوانی را داشته و به‌عنوان مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه بیشتر مدنظر دانشگاه‌های منتخب جهان قرار گرفته‌اند: همکاری با جامعه محلی و سازمان‌ها و ارائه خدمات اجتماعی (۴۲)، ارائه برنامه‌ها و تسهیلات آموزشی، فرهنگی برای ساکنان محلی (۳۱)، اقدامات مبتنی بر عدالت اجتماعی برای اقشار ضعیف در جامعه محلی (۲۷)، انجام پژوهش‌های اثرگذار (۲۵)، سطح جهانی (۲۴)، مدیریت شمول، فراگیری (دسترسی همگانی) (۲۳)، حمایت از توسعه، اقتصاد و اشتغال در جامعه محلی (۲۲)، برنامه‌ریزی برای ایجاد محیطی چند فرهنگی و متنوع (۲۲)، ترویج برابری، حفظ حقوق و کرامت انسانی (۲۰)، هم‌کاری و مشاوره برای چالش‌های منطقه‌ای و محیط‌زیست (۱۷)، هدایت نهادی و و همسوئی عملیات دانشگاه (۱۶)، رهبری، پشتیبانی و تسهیل اجرای

جدول ۳. جدول تنظیم مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر

Table 3. The table of regulation basic, organizing and global themes

مضمون‌های پایه (فراوانی)	مضمون‌های سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر (سطح دوم)	مضمون فراگیر (سطح اول)
اهتمام به شاخص‌ها و رتبه‌بندی‌های جهانی (۸)، شهرت به جامعه محور بودن و جلب‌نظر جامعه محلی نسبت به دانشگاه (۶)، عامل تحول دانستن مسئولیت اجتماعی دانشگاه (۴)، انگیزه بهبود زندگی جوامع به‌عنوان هدف تأسیس دانشگاه (۳)	انگیزه-زمینه	ارزش‌های زمین‌ساز	ارزش‌های زمین‌ساز
توجه به مسئولیت و ارزش‌های ملی و جهانی (۱۶)، توجه به ارزش‌ها و روح آکادمیک (۱۵)، ارزش مسئولیت اجتماعی در چشم‌انداز دانشگاه (۶)، مسئولیت اجتماعی به‌عنوان هدف غایی و نهادی دانشگاه (۳)، ارزش مسئولیت اجتماعی در مأموریت دانشگاه (۳)	ارزش‌های بنیادین و عمومی	مسئولیت اجتماعی دانشگاه	مسئولیت اجتماعی دانشگاه
تعهد دانشگاه به فرایندهای عادلانه و عدالت اجتماعی (۱۰)، متعهد به پژوهش‌های مسئولانه (۳)، متعهد به تربیت دانشجوی مسئولیت‌پذیر (۳)، متعهد به پیشرفت فراگیر و همه شمول (۴)	تعهد دانشگاه		
تدوین مسئولیت اجتماعی در چارچوب راهبردی دانشگاه (۱۰)، جانمایی مسئولیت اجتماعی در ساختار سازمانی و مسئولیت اجتماعی در چارچوب بودجه دانشگاه (۹)	مدیریت راهبردی دانشگاه		
همکاری با سایر دانشگاه‌ها و شبکه‌سازی برای مسئولیت اجتماعی (۱۵)، تدوین چارچوب راهبردی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه (۶)، هدف‌گذاری و برنامه برای اجرایی‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه (۵)			
رهبری، پشتیبانی و تسهیل اجرای سیاست‌های مسئولیت اجتماعی (۱۶)، هدایت نهادی و و همسوئی عملیات دانشگاه (۱۶)، اولویت‌بندی و سازمان‌دهی سیاست‌ها و مقررات (۱۰)، فرایندهای مسئولانه (۷)، ایجاد اجتماعات انسانی و فضاهای گردهمایی (۷)، برنامه‌ریزی برای بهبود زندگی و کار اساتید-کارکنان-دانشجویان (۲)	حاکمیت سازمانی دانشگاه		
مدیریت و برنامه‌ریزی پرورش حس مسئولیت اجتماعی در دانشجویان (۱۶)، برنامه‌ریزی توسعه فردی (شناختی-مهارتی) و گروهی دانشجویان (۱۲)، برنامه‌های فوق‌برنامه داوطلبانه و صدور گواهینامه (۱۲)، مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش با لحاظ جامعه محوری (۱۱)، ارائه برنامه درسی مسئولانه و به‌روز (۹)، مدیریت ترویج مسئولیت اجتماعی در اساتید و کارکنان و به‌وسیله آنان (۸)، برنامه‌ریزی یادگیری مبتنی بر خدمت (آموزش عملی) (۷)، آماده‌سازی دانشجویان برای کارآفرینی و هدایت مسیر شغلی (۴)	آموزش و تربیت		
انجام پژوهش‌های اثرگذار (۲۵)، اقدامات پژوهشی دانشگاه مبتنی بر اخلاق و پایداری زیست‌محیطی (۴)	پژوهش		
همکاری با جامعه محلی و سازمان‌ها و ارائه خدمات اجتماعی (۴۲)، ارائه برنامه‌ها و تسهیلات آموزشی، فرهنگی برای ساکنان محلی (۳۱)، اقدامات مبتنی بر عدالت اجتماعی برای اقشار ضعیف در جامعه محلی (۲۷)، حمایت از توسعه، اقتصاد و اشتغال در جامعه محلی (۲۲)، همکاری و مشاوره برای چالش‌های منطقه‌ای و محیط‌زیست (پایداری) (۱۷)	اجرا (فعالیت‌ها)		
مدیریت شمول، فراگیری (دسترسی همگانی) (۲۳)، برنامه‌ریزی برای ایجاد محیطی چند فرهنگی و متنوع (۲۲)، ترویج و رعایت برابری، حفظ حقوق و کرامت انسانی (۲۰)، رفع تبعیض و اصلاح شیوه‌های ناعادلانه و جلوگیری از تجاوز به حقوق (۷)، حفظ حق مالکیت معنوی و ترویج استفاده از آن (۲)	عدالت اجتماعی		
آگاهی‌سازی و ترویج پایداری زیست‌محیطی (۹)، مدیریت بهینه‌سازی مصرف انرژی و منابع طبیعی (۹)، برنامه‌ریزی حذف یا جایگزینی سوخت‌های فسیلی (۸)، برنامه‌ریزی برای کاهش ضایعات (۵)، ایجاد ساختمان مستقل از انرژی‌های منطقه (۴)، برنامه‌ریزی کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای (۴)، ارائه راه‌حل‌های مبتنی بر طبیعت برای تغییر آب و هوا (۴)، مدیریت بازیافت و عدم استفاده از پلاستیک (۲)	اقدامات برای پایداری زیست‌محیطی		
تأثیر اجتماعی (۱۱)، تأثیر زیست‌محیطی (۹)، تأثیر اقتصادی (۷)، تأثیر بهداشتی (۵)	تحقق اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد	آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه	آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه
تأثیر در سطح دانشگاه (۵)، تأثیر محلی-منطقه‌ای (۱۳)، تأثیر ملی (۱۳)، تأثیر جهانی (۲۴)	تأثیر در سطوح مختلف جغرافیایی		

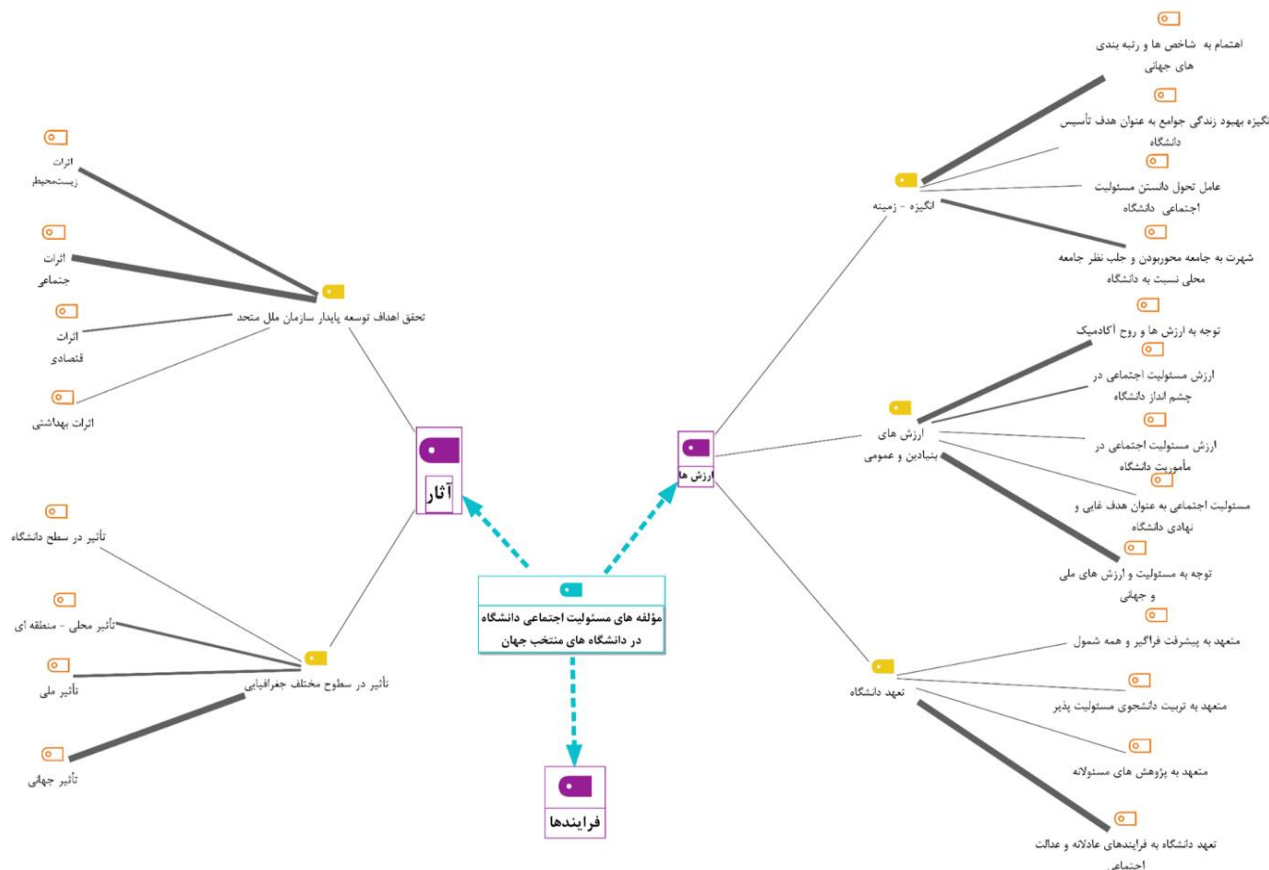
شدند. سپس برای تعیین مضامین فراگیر، مقوله‌های سازمان‌دهنده حاصل از مراحل قبلی به سه مضمون فراگیر سطح یک «ارزش‌های زمین‌ساز مسئولیت اجتماعی دانشگاه»، «فرایندهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه» و «آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه» طبقه‌بندی شدند. قبل از تعیین مضمون فراگیر سطح یک به‌عنوان «فرایندهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه»، دو مضمون فراگیر سطح دو «مدیریت راهبردی» و «اجرا» برای آن تعیین شد.

برای تعیین مضامین سازمان‌دهنده، مضمون‌های پایه در سیزده دسته؛ انگیزه-زمینه، ارزش‌های بنیادین و عمومی، تعهد دانشگاه، مسئولیت اجتماعی در چارچوب راهبردی دانشگاه، چارچوب راهبردی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه، حاکمیت سازمانی دانشگاه، آموزش و تربیت، پژوهش، خدمات اجتماعی و مشارکت با جوامع، عدالت اجتماعی، اقدامات برای پایداری زیست‌محیطی، تحقق اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد و تأثیر در سطوح مختلف جغرافیایی، طبقه‌بندی

سازمان ملل متحد (۳۲) و پژوهش (۲۹): بیشترین فراوانی را به خود نسبت داده‌اند.

ابتدا مضمون‌های پایه استخراج گردید و پس از آن با دسته‌بندی محتوایی آنان به ترتیب و پی‌درپی، مضمون‌های سازمان‌دهنده، مضمون‌های فراگیر سطح دوم و مضمون‌های فراگیر سطح اول تنظیم شد.

همچنین نتایج حاکی از آن است که از بین مضامین سازمان‌دهنده به ترتیب: خدمات اجتماعی و مشارکت با جوامع (۱۳۹)، آموزش و تربیت (۷۹)، عدالت اجتماعی (۷۴)، حاکمیت سازمانی دانشگاه (۵۸)، تأثیر در سطوح مختلف جغرافیایی (۵۵)، اقدامات برای پایداری زیست‌محیطی (۴۵)، ارزش‌های بنیادین و عمومی (۴۳)، تحقق اهداف توسعه پایدار

شکل ۱. مسئولیت اجتماعی دانشگاه (مضامین فراگیر «ارزش‌ها» و «آثار»)

Figure 1. The components of social responsibility of the university (global themes of "values" and "Effects")

بحث

دانشگاه ارائه شود. این رویه به وسیله ارزش‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه در راهبردها و سیاست‌های عمومی دانشگاه هدایت می‌شود. یک دانشگاه نیازمند تدوین چشم‌انداز و مأموریت برای مسئولیت اجتماعی و پایداری در دانشگاه است، به نحوی که از نظر مفهومی برای تبیین موقعیت راهبردی آن کارآمد باشد. این ایده که دانشگاه‌ها باید محرک عدالت اجتماعی و مشارکت جامعه باشند، در مأموریت تعداد فزاینده‌ای از دانشگاه‌ها نفوذ کرده است و برخی از دانشگاه‌ها، اصول عدالت اجتماعی را در ریشه‌های فکری دانشگاه و شکل‌گیری دانش مسئولیت اجتماعی نهفته دارند (۳۹).

با توجه به اهمیت شناسایی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه، در این پژوهش که به واکاوی این مؤلفه‌ها در دانشگاه‌های منتخب جهان پرداخته شده است، یافته‌های پژوهش ابتدا در قالب مضامین پایه، سپس سازمان‌دهنده و در نهایت به سه دسته مضمون فراگیر «ارزش‌های زمینه‌ساز مسئولیت اجتماعی دانشگاه»، «فراایندهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه» و «آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه»، با شرح، تبیین و تفسیر زیر منتهی شد:

۱) مضمون فراگیر «ارزش‌های زمینه‌ساز مسئولیت اجتماعی دانشگاه»: اقدامات مسئولیت اجتماعی دانشگاه باید از طریق سیستم مدیریتی

همچنین با مؤلفه «تصور و مأموریت» در چارچوب بوئر (۲۰۱۳) مبنی بر چارچوب ارزیابی مسئولیت‌پذیری در آموزش پایدار (ARISE)، با مؤلفه «اهداف» در مقوله‌های رهیافت تضمین کیفیت و اعتباربخشی در آموزش عالی مورد استفاده در مجوزهای نهادی مدیریت کیفیت هلند (به نقل از بوئر ۲۰۱۳)، با مقوله‌های «نگرش» و «ارزش» در مطالعه برادران حقیر و همکاران با عنوان مفهوم‌پردازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران، با عوامل علی «کارایی و اثربخشی دانشگاه» و «پایش ادواری عملکرد دانشگاه از طریق سازمان‌های محلی و هم‌تایان» در مطالعه دولتی و همکاران، با مقوله «ارزش‌های ویژه دانشگاه برای زندگی مسئولانه» در پژوهش شفایی یامچلو و همکاران، همچنین با مقوله‌های «تعهد به رفتار اخلاقی و مشارکت در توسعه اقتصادی جامعه» و «نقش ملی و بین‌المللی و مطمئن شدن از سازگاری با آن‌ها» در پژوهش احمد همسو است (۱۰، ۲۲، ۴۱، ۴۲).

۲) مضمون فراگیر «فرایندهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه»: این مقوله، به اجرایی‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه، به نهادسازی مدیریت مسئولیت اجتماعی دانشگاه و به اجرای پروژه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه می‌پردازد که به نوعی همان تبدیل مأموریت و چشم‌انداز دانشگاه به عمل است. این مقوله فراگیر از دو منظر «مدیریت راهبردی» و «اجرا یا فعالیت» به‌عنوان مضمون‌های فراگیر سطح دوم نگریسته شده است.

منظور از مدیریت راهبردی مسئولیت اجتماعی دانشگاه، اهداف و برنامه‌های مسئولیت اجتماعی، برنامه‌های اجرایی و بودجه آن در دانشگاه، همچنین انتشار گزارش سالانه مسئولیت اجتماعی برای جوامع ذی‌نفعان، و ساختار سازمانی مدیریت مسئولیت اجتماعی دانشگاه است. بدیهی است که، بدون رویه‌های مدیریتی با ساختار نظام‌مند، آغاز، اجرا و پایش مسئولیت اجتماعی دانشگاه دشوار است. یافته‌های این پژوهش در مقوله فراگیر سطح دوم «مدیریت راهبردی» حاکی از آن است که در کدهای استخراج شده (۴۵ کد) از اسناد هر پنج دانشگاه مورد مطالعه (منچستر، هاروارد، نیوساوتولز، پکن و کیوتو) اهتمام به این امر مشهود بوده است که در قالب دو دسته (مضمون سازمان‌دهنده) آشکار شده است:

الف) مسئولیت اجتماعی در چارچوب راهبردی دانشگاه (۱۹)، که به مضامین پایه‌ی تدوین مسئولیت اجتماعی در چارچوب راهبردی دانشگاه، جانمایی مسئولیت اجتماعی در ساختار سازمانی و بودجه دانشگاه، اشاره دارد.

یافته‌های پژوهش در این مقوله، در کدهای استخراج شده (۸۴ کد) از اسناد هر پنج دانشگاه مورد مطالعه (منچستر، هاروارد، نیوساوتولز، پکن و کیوتو) مشهود بود. این ارزش‌ها در قالب سه دسته (مضمون سازمان‌دهنده) آشکار بوده‌اند:

الف) انگیزه-زمینه (۲۱)، که به انگیزه دانشگاه نسبت به ارتقای شاخص‌های پایداری خود در رتبه‌بندی‌های جهانی مانند رتبه پایداری، رتبه اشتغال فارغ‌التحصیلان و...، شهرت دانشگاه به جامعه‌محور بودن و جلب نظر جامعه محلی نسبت به دانشگاه، عامل تحول دانستن مسئولیت اجتماعی دانشگاه و انگیزه بهبود زندگی جوامع به‌عنوان هدف تأسیس دانشگاه اشاره دارد.

ب) ارزش‌های بنیادین و عمومی (۴۳)، براساس این مقوله، دانشگاه چشم‌انداز، مأموریت و راهبردهای کلان را برای نهادینه کردن مسئولیت اجتماعی و درگیرکردن همه ذی‌نفعان و هدایت تعامل آن به‌عنوان ارزش، مدون نموده و اعلام می‌نماید. در این مقوله براساس یافته‌ها به موضوعات، توجه به مسئولیت و ارزش‌های ملی و جهانی، توجه به ارزش‌ها و روح آکادمیک، ارزش مسئولیت اجتماعی در چشم‌انداز دانشگاه، مسئولیت اجتماعی به‌عنوان هدف غایی و نهادی دانشگاه، ارزش مسئولیت اجتماعی در مأموریت دانشگاه، اشاره شده است

ج) تعهد دانشگاه (۲۰)، اینکه دانشگاه به‌طور رسمی و نهادی خود را نسبت به ذی‌نفعان داخلی و خارجی خود از نظر مسئولیت اجتماعی متعهد بداند. در یافته‌های پژوهش به مصادیق زیر اشاره شده است: تعهد دانشگاه به فرایندهای عادلانه و عدالت اجتماعی؛ متعهد به پیشرفت فراگیر و همه شمول، متعهد به پژوهش‌های مسئولانه و متعهد به تربیت دانشجوی مسئولیت‌پذیر.

این یافته‌ها با ابعاد مرتبط با اصول انگیزشی رفتار مسئولانه (شامل اصول نهادی، سازمانی و شخصی) در مدل وود برای عملکرد اجتماعی بنگاه‌ها هم راستا بود (۴۰). افزون بر آن با پژوهش لو و همکاران از جهت توجه به ارزش‌های پایداری دانشگاه همسو است (۶). اگرچه وجه تمایز پژوهش آنان در این است که آنها، صرفاً از نگاه ذی‌نفع‌مداری مدلی مفهومی درباره پایداری دانشگاه ارائه داده‌اند و تلاش کرده‌اند با ترکیب مدیریت ذی‌نفعان دانشگاه و مدیریت عملکردها چارچوبی برای ارزیابی ارائه دهند؛ در حالی که پژوهش حاضر از منظر مسئولیت اجتماعی به دانشگاه توجه نموده و به دنبال واکاوی مؤلفه‌های آن با بررسی متون می‌باشد. از سوی دیگر مضامین سازمان‌دهنده و پایه‌ مستخرج از متون این پژوهش، متمایز و مستقل از پژوهش آنان است.

بیشترین فراوانی را داشته و اهتمام به آن مشهود بوده است. این مضمون در قالب ۵ دسته (مضمون سازمان دهنده) آشکار شده است:

الف) حاکمیت سازمانی دانشگاه (۵۸)، منظور تنظیمات نهادی است که عملیات دانشگاه را هدایت و سیاست‌ها و مقررات تعامل با ذی‌نفعان مختلف را تشریح می‌کند. یک سیستم نظام‌مند مدیریت مسئولیت اجتماعی دانشگاه می‌تواند فرآیند تصمیم‌گیری را بهبود بخشد و به فراهم‌سازی مشارکت ذی‌نفعان و تسهیل اجرای سیاست‌ها منجر شود. براساس یافته‌های پژوهش، این مقوله به مضامین پایه، رهبری، پشتیبانی و تسهیل اجرای سیاست‌های مسئولیت اجتماعی، هدایت نهادی و همسوئی عملیات دانشگاه، اولویت‌بندی و سازماندهی سیاست‌ها و مقررات، فرایندهای مسئولانه، ایجاد اجتماعات انسانی و فضاهای گردهمایی، برنامه‌ریزی برای بهبود زندگی و کار اساتید-کارکنان-دانشجویان، اشاره دارد.

ب) آموزش و تربیت (۱۶)، ورود مفهوم مسئولیت اجتماعی در طراحی برنامه‌درسی و تنظیم فعالیت‌های فوق‌برنامه مرتبط، به تحقق هدف پرورش نسل جوان مسئولیت‌پذیر در امور اجتماعی کمک می‌کند. فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی در قبال دانشجویان، تعهد دانشگاه به دانشجویان خود را از طریق فراهم‌سازی آموزش باکیفیت بالا و جامع، پاسخ به شکایات و پیشنهادهای دانشجویی، و طراحی برنامه درسی و شیوه‌های تدریس متناسب با نیازها و انتظارات دانشجویان، نشان می‌دهد. در این مقوله بر اساس یافته‌ها به مضامین پایه، مدیریت و برنامه‌ریزی پرورش حس مسئولیت اجتماعی در دانشجویان، برنامه‌ریزی توسعه فردی (شناختی-مهارتی) و گروهی دانشجویان، برنامه‌های فوق‌برنامه داوطلبانه و صدور گواهینامه، مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش با لحاظ جامعه‌محوری، ارائه برنامه درسی مسئولانه و به‌روز، مدیریت ترویج مسئولیت اجتماعی در اساتید و کارکنان و به‌وسیله آنان، برنامه‌ریزی یادگیری مبتنی بر خدمت (آموزش عملی)، آماده‌سازی دانشجویان برای کارآفرینی و هدایت مسیر شغلی، اشاره شده است.

ج) پژوهش (۲۹)، دانشگاه‌های مدرن، (هرچند هم که در آموزش و پژوهش مستقل باشند)، باید نسبت به سیاست‌ها و الزامات دولتی پاسخگو باشند و اگرچه دولت‌ها نباید به‌طور مستقیم در آموزش و پژوهش دانشگاه مداخله کنند ولی پژوهش‌های دانشگاه باید با توجه به این الزامات، در جهت تأمین نیازهای مختلف جامعه، صنعت، دولت یا مؤسسات بنیان‌گذار باشد. براساس یافته‌های پژوهش این مقوله به مضامین پایه، انجام پژوهش‌های اثرگذار و اقدامات پژوهشی دانشگاه مبتنی بر اخلاق و پایداری زیست‌محیطی، اشاره دارد.

ب) چارچوب راهبردی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه (۲۶)، براساس این مقوله، دانشگاه براساس چشم‌انداز، مأموریت و راهبردهای کلان خود و به‌منظور نهادینه کردن مسئولیت اجتماعی و درگیرکردن همه ذی‌نفعان و هدایت تعامل آن چارچوب استراتژیکی برای تحقق مسئولیت اجتماعی را مدون نموده و اعلام می‌نماید. در این مقوله براساس یافته‌ها به موضوعات، همکاری با سایر دانشگاه‌ها و شبکه‌سازی برای مسئولیت اجتماعی، تدوین چارچوب راهبردی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه و هدف‌گذاری و برنامه برای اجرائی‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه، اشاره شده است.

این یافته‌ها با مؤلفه «سیاست‌گذاری» در چارچوب بوئر، با مؤلفه «حکمرانی سازمانی» در اصول هسته‌ای ایزو ۲۶۰۰۰ به‌عنوان راهنمای بین‌المللی برای مسئولیت اجتماعی سازمانی، با مقوله «سازمانی» در پژوهش‌های والایس (۲۰۰۸) و چن و همکاران، با مقوله «توسعه همکاری‌های بین دانشگاهی» در پژوهش‌های دیما و همکاران (۲۰۱۳) و موبد و نادیزاده (۱۴۰۱)، و همچنین با مقوله‌های «مدیریت دانشگاه» و «حکمرانی» در مطالعه برادران حقیر و همکاران (۱۳۹۸)، همسو است (۹، ۱۰، ۱۷، ۲۲، ۴۳، ۴۴).

از سوی دیگر، منظور از مقوله «اجرا» یا فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه، هسته اصلی چارچوب مسئولیت اجتماعی دانشگاه است که نسبت به مقوله‌های ارزش و مدیریت راهبردی گستره وسیع‌تری دارد. در مرحله اجرا، اقدامات مسئولیت اجتماعی دانشگاه بر اساس راهبردها و عملکردهای دانشگاه برای گروه‌های مختلف ذی‌نفع داخلی و خارجی (شامل دانشجویان، اساتید؛ کارکنان، دولت یا مؤسسات بنیان‌گذار، جوامع محلی، ملی و فراملی، محیط‌زیست) پیوند می‌یابد. اقدامات عملیاتی دانشگاه شامل طیف وسیعی از ذی‌نفعان است. کارکنان دانشگاه و اعضای هیأت علمی برای خدمت به جامعه دانشجویان را آموزش داده و پرورش می‌دهند. در کنار آموزش، دانشگاهیان همچنین پژوهش‌هایی را در زمینه‌های مختلف و رشته‌های مختلف برای تولید دانش انجام می‌دهند. از دیدگاه مدیریتی، دانشگاه‌ها از طریق عرضه خدمات و منابع، رفاه دانشجویان و کارکنان خود را تأمین می‌کنند. آن‌ها همچنین باید از پیامدهای زیست‌محیطی عملیات خود مراقبت کنند و رفاه اجتماعی را از طریق خدمات به جوامع اجتماعی و تجاری ارتقا دهند.

یافته‌های این پژوهش در مقوله فراگیر سطح دوم «اجرا» حاکی از آن است که این امر نیز در کدهای استخراج شده (۴۲۴ کد) از اسناد هر پنج دانشگاه مورد مطالعه (منچستر، هاروارد، نیوساوت ولز، پکن و کیوتو)

بر اساس یافته‌های پژوهش، این مقوله به مضامین پایه، مدیریت شمول، فراگیری (دسترسی همگانی)، برنامه‌ریزی برای ایجاد محیطی چند فرهنگی و متنوع، ترویج و رعایت برابری، حفظ حقوق و کرامت انسانی، رفع تبعیض و اصلاح شیوه‌های ناعادلانه و جلوگیری از تجاوز به حقوق، حفظ حق مالکیت معنوی و ترویج استفاده از آن، اشاره دارد. (و) اقدامات برای پایداری زیست‌محیطی (۴۵)، پایداری محیط بیوفیزیکی در سطح داخلی، به‌عنوان یک ذی‌نفع کلیدی در فضاهای دانشگاه یک هدف راهبردی است. در این راستا، دانشگاه‌ها سیاست‌های سبز را توسعه داده و سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست را برای هدایت عملیات روزانه، مانند صرفه‌جویی در منابع و انرژی، پیشگیری از آلودگی، پروژه‌های سبزی‌سازی و غیره به‌کار می‌گیرند. در بیرون دانشگاه، پژوهش در زمینه پایداری زیست‌محیطی یکی از اشکال مهم مشارکت در دانش و عملکرد در جامعه است. افزون بر این، دانشگاه مسئول ترویج تفکر سبز در جامعه است. به‌طور خلاصه، دانشگاه (تحت عنوان مسئولیت‌های زیست‌محیطی دانشگاه) اهداف پایداری زیست‌محیطی را از طریق اقدامات سازمانی مانند اجرای سیستم‌های مدیریت زیست‌محیطی و اقدامات داوطلبانه در ورای مقررات زیست‌محیطی پیگیری می‌کند.

یافته‌های پژوهش در این مقوله به مضامین پایه، آگاهی‌سازی و ترویج پایداری زیست‌محیطی، مدیریت بهینه‌سازی مصرف انرژی و منابع طبیعی، برنامه‌ریزی حذف یا جایگزینی سوخت‌های فسیلی، برنامه‌ریزی برای کاهش ضایعات، ایجاد ساختمان مستقل از انرژی‌های منطقه، برنامه‌ریزی کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، ارائه راه‌حل‌های مبتنی بر طبیعت برای تغییر آب و هوا، مدیریت بازیافت و عدم استفاده از پلاستیک، اشاره دارد.

نتایج حاصل از این پژوهش در مقوله «اجرا» و زیرمقوله‌های آن با توجه به گستره وسیع آن، با مؤلفه‌های چارچوب بوئر (۲۰۱۳)؛ با اصول هسته‌ای ایزو ۲۶۰۰۰؛ و با نتایج پژوهش‌های واسیلوسکو و همکاران (۲۰۱۰)، والایس (۲۰۰۸)، دیما و همکاران (۲۰۱۳)، برادران حقیر و همکاران (۱۳۹۸)، احمد (۲۰۱۲)، حبیبی و همکاران (۱۳۹۵)، علی‌محمودلو و همکاران (۱۳۹۳)، شکراللهی و همکاران (۲۰۲۰)، دولتی و همکاران (۱۳۹۹)، موبد و نادى‌زاده (۱۴۰۱) و صالحی و منوری‌فرد (۱۴۰۱)، همسو است (۹، ۱۰، ۱۴، ۱۶، ۱۷، ۲۲، ۲۳، ۴۱، ۴۴-۴۷).

۳) مضمون فراگیر «آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه»: این مضمون به بررسی تأثیر و منافع حاصل از اقدامات مسئولیت اجتماعی دانشگاه بر رفاه گروه‌های ذی‌نفع (در حوزه پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) و در سطوح جغرافیایی مختلف (دانشگاه، محلی،

د) خدمات اجتماعی و مشارکت با جوامع (۱۳۹)، دانشگاه‌ها و جوامع محلی اغلب با یکدیگر تعامل دارند. جوامع محلی نزدیک‌ترین مسیرهایی هستند که توسط دانشگاه‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرند. فعالیت‌های مربوط به مسئولیت جامعه دانشگاهی، تعهد داوطلبانه یک دانشگاه برای بهبود کیفیت زندگی در جوامع محلی خود را از طریق فعالیت‌های خیریه مانند کمک‌های انسان‌دوستانه، سازماندهی و حمایت از برنامه‌های فرهنگی، ورزشی، و آموزشی نشان می‌دهد. دانشگاه‌ها می‌توانند جوامع را از طریق سازماندهی کار داوطلبانه یا فعالیت‌هایی که توسط کارکنان دانشگاه و دانشجویان فراهم می‌شوند، تحت تأثیر قرار دهند. چنین فعالیت‌های سازماندهی‌شده و مورد حمایت دانشگاه می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی بر زندگی شهروندان محلی داشته باشد. از سوی دیگر، جوامع محلی محل تأمین نیروی انسانی، جذب دانشجوی، حمایت بخش صنعت، و میدان پژوهش‌های دانشگاهی است. در هر صورت، تعامل متقابل بین دانشگاه و جامعه یک پیوند کلیدی است. بر اساس یافته‌های پژوهش، این مقوله به مضامین پایه، همکاری با جامعه محلی و سازمان‌ها و ارائه خدمات اجتماعی، ارائه برنامه‌ها و تسهیلات آموزشی، فرهنگی برای ساکنان محلی، اقدامات مبتنی بر عدالت اجتماعی برای اقشار ضعیف در جامعه محلی، حمایت از توسعه، اقتصاد و اشتغال در جامعه محلی، همکاری و مشاوره برای چالش‌های منطقه‌ای و محیط‌زیست (پایداری)، اشاره دارد. (ه) عدالت اجتماعی (۷۴)، در جامعه معاصر، عدالت در مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی، نابرابری‌های نژادی و جنسیتی، نابرابری درآمد، تبعیض، حقوق بشر، نابرابری‌های سلامت و بهداشت، کرامت انسانی، حق رأی، نابرابری‌های همه‌گیر، امنیت غذایی و انرژی، و اثرات پنهان نژادپرستی در عدالت کیفری صورت می‌گیرد. اگر نهادهای اجتماعی مانند دولت، اقتصاد و نظام آموزشی به‌طور ناعادلانه عمل کنند، عدالت اجتماعی وجود نخواهد داشت. نهادهای مهمی مانند دانشگاه‌ها باید به تعریف حقوق و وظایف افراد کمک کنند و بر چشم‌انداز زندگی، انتظارات، مسیرها و میزان امید به انجام آن‌ها تأثیرگذارند (۳۹).

در دانشگاه‌هایی که عدالت اجتماعی در چارچوب مسئولیت اجتماعی دانشگاه نهادینه شده است؛ آموزش، پژوهش، خدمات و مشارکت اجتماعی برای پیشبرد یک جامعه عادلانه و منصفانه، حیاتی تلقی می‌شوند. در این صورت است که به‌عنوان ارزش اصلی و زیربنای اولین، دومین و به‌ویژه سومین مأموریت دانشگاه می‌تواند به تمهید فضاهای دانش‌بنیان از طریق یادگیری آزاد، آزادی تحقیق و مشارکت‌های اجتماعی برای ارتباط عمیق‌تر با ذی‌نفعان و جوامع محلی آنها بینجامد.

(۱۳۹۹)، با موضوع «پیامدهای توجه یا عدم توجه به مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه» در رساله بهرامی (۱۳۹۹)، با موضوع «نتایج و پیامدهای مسئولیت‌پذیری دانشگاه» در پژوهش یدالهی ده‌چشمه و همکاران (۱۴۰۰) هم‌راستا می‌باشد (۱۵، ۲۴، ۴۱). همچنین با نتایج پژوهش‌های والایس (۲۰۰۸)، OECD به نقل از موبد و نادیزاده (۱۴۰۱)؛ شکراللهی، داودی و کمالی (۲۰۲۰)؛ و حبیبی، وظیفه‌دوست و جعفری (۱۳۹۵)؛ نیز همسو است (۹، ۱۷، ۲۳، ۴۷).

از نقاط قوت پژوهش حاضر پیشگامی در الگویابی و بهره‌گیری از تجارب دانشگاه‌های پیشرو و منتخب جهان برای واکاوی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه و توان به‌کارگیری آن در برنامه‌ریزی و ارزیابی نظام دانشگاهی برای ذی‌نفعان داخلی و خارجی است. از طرف دیگر با توجه به رویکرد کیفی پژوهش می‌توان متکی بودن بر تفسیر پژوهشگران را از محدودیت‌های پژوهش دانست.

نتیجه‌گیری

بررسی مفهوم «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» به‌عنوان یک پارادایم جدید در آموزش عالی و حوزه‌های نوظهور ضروری است. گسترش مطالعات جهانی، اهمیت رو به فزونی این موضوع در فضاهای علمی و دانشگاهی ایران را نیز دامن زده است. از سوی دیگر، چالش‌های پرشمار و موجود اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی و عدم مواجهه کارگشا با این پدیده‌های مخاطره‌آمیز به‌دلیل ناتوانی دولت‌ها، بر نقش و کارویژه‌های نهادهای مسئولی مانند دانشگاه و لزوم مشارکت مؤثر آن‌ها در محیط و مناسبات جامعه تأکید می‌نماید.

بنابراین، نیازی واضح برای مطالعات بیشتر به منظور مفهوم‌پردازی «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» و شناسایی مؤلفه‌ها و ویژگی‌های آن وجود دارد. از آنجا که مرور پیشینه پژوهشی نشانگر آن بود که ویژگی‌های متنوعی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه از منظرهای مختلف مطرح شده ولی به استفاده از تجارب عملی دانشگاه‌های پیشرو و منتخب جهان کمتر پرداخته شده است، بدین منظور، پژوهش حاضر ضمن تلاش در جهت رفع کردن خلأ موجود به واکاوی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه بر اساس بهترین تجارب جهانی پرداخت.

نتیجه این واکاوی در یک بررسی اکتشافی و کیفی، حاکی از اهتمام دانشگاه‌های منتخب جهان به سه دسته مضمون فراگیر «ارزش‌های زمینه‌ساز مسئولیت اجتماعی دانشگاه»، «فراپندهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه در دو قالب مدیریت راهبردی و اجرا» و «آثار مسئولیت اجتماعی دانشگاه» با توجه به زیست‌بوم هر دانشگاه، و در سطوح جغرافیایی

ملی و فراملی) می‌پردازد. اقدامات مسئولیت اجتماعی دانشگاه، می‌تواند مزایای راهبردی را از چند جنبه به ارمغان بیاورد. از جمله، باعث صرفه‌جویی در هزینه با بهینه‌سازی استفاده از منابع شود. زیرا ارتقای روال‌های عملیاتی سنتی و افزایش آگاهی پایدار دانشجویان و کارکنان، اتخاذ شیوه‌های سازگار با محیط‌زیست، مدیریت بازیافت و پسماند مصرف انرژی یا سایر مواد را کاهش می‌دهد. همچنین مسئولیت اجتماعی دانشگاه یک ابزار راهبردی برای افزایش مشروعیت و رقابت است. زیرا اگر سازمانی بخواهد فضایی کارآمد و سالم برای ارائه عملکرد در آینده فراهم کند؛ باید اقداماتی انجام دهد که حیات طولانی‌مدت و رقابت‌پذیری خود را تضمین کند (۴۸). از این‌رو مسئولیت اجتماعی دانشگاه یک مزیت رقابتی در عرصه‌های محلی و بین‌المللی به شمار می‌رود، به‌طوری که منفعت حاصل از تصویر مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه از طرق جذب دانشجو، هیأت‌علمی و کارکنان همچنین تأمین بودجه و اعتبار آن، به نفع دانشگاه خواهد بود.

یافته‌های این پژوهش در این مضمون فراگیر، حاکی از آن است که در کدهای استخراج شده (۸۷ کد) از اسناد هر پنج دانشگاه مورد مطالعه (منچستر، هاروارد، نیوساوت ولز، پکن و کیوتو) اهتمام به این امر مشهود بوده است. این مضمون در قالب دو دسته (مضمون سازمان‌دهنده) آشکار شده است:

الف) تحقق اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد (۳۲)؛ که یافته‌های پژوهش در این مقوله به مضامین پایه، اثرات اجتماعی، اثرات زیست‌محیطی، اثرات اقتصادی، و اثرات بهداشتی اشاره دارد.

ب) تأثیر در سطوح مختلف جغرافیایی (۵۵)، که یافته‌های پژوهش در این مقوله به مضامین پایه، تأثیر جهانی، تأثیر محلی - منطقه‌ای، تأثیر ملی، و تأثیر در سطح دانشگاه اشاره دارد.

هم‌راستا با یافته‌های این مضمون، کاواگنارو و کوریل (۲۰۲۲) در کتاب سه سطح پایداری، بر این باورند که هدف نهایی توسعه پایدار، تأمین کیفیت بهتر زندگی برای همگان، برای نسل فعلی و نسل‌های آینده است که با اتخاذ رشد اقتصادی مسئولانه، پیشرفت اقتصادی منصفانه و حفاظت مؤثر از محیط زیست (برای نیل به جامعه پایدار) محقق می‌شود (۴۹).

افزون بر آن، یافته‌های این پژوهش در مقوله آثار و زیر مقوله‌های آن، با مؤلفه «نتایج» در مقوله‌های رهیافت تضمین کیفیت و اعتباربخشی در آموزش عالی مورد استفاده در مجوزهای نهادی مدیریت کیفیت هلند (۱۰)، و مؤلفه «پیامدها» در مطالعه دولتی و همکاران

ظرفیت‌های هر دانشگاه عمل کنند. جانمایی این مؤلفه‌ها در رسالت، چشم‌انداز، برنامه‌های راهبردی و عملیاتی دانشگاه و همچنین در شاخص‌های ارزیابی دانشگاه‌ها، بستر مناسبی جهت ایفای مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها برای ذی‌نفعان درونی و برونی را فراهم خواهد نمود. (ب) دانشگاهیان، با بهره‌مندی از یافته‌های این پژوهش، در جهت گسترش گفتمان عدالت اجتماعی و ایفای مسئولیت اجتماعی دانشگاه، به‌ویژه، پاسخگویی به نیاز جامعه برای کسب اعتماد بیشتر بین دانشگاه، دولت و جامعه؛ تربیت دانشجوی مسئولیت‌پذیر اجتماعی و هدفمندسازی پژوهش‌ها و ابتنای آنها بر پاسخگویی به نیاز جامعه، تلاش نمایند. تشکر و قدردانی:

این مقاله برگرفته از رساله دکتری مدیریت آموزش عالی دانشگاه علامه طباطبایی تهران با شناسه اخلاق IR.ATU.REC.1401.059 است. از زحمات کلیه استادان در مسیر تحقق این پژوهش کمال تشکر و امتنان را داریم. تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند در این پژوهش تضاد منافی وجود نداشته است.

References

1. Khorsandi Taskouh A. Fourth Generation University; Socialization Mission. Daneshgahe Emrouz Bi-quarterly. 1396;1(2):10-2. [In Persian] <https://farhangi.msrt.ir/fa/page/2101>
2. Jongbloed B, Enders J, Salerno C. Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda. Higher Education. 2008;56(3):303-24. DOI:10.1007/s10734-008-9128-2
3. Ferasat Khah M. Occasions of university in Iran (new and critical Discussions on university of science and higher education studies): Agah; 1397. [In Persian] <https://db.ketab.ir/bookview.aspx?bookid=2263263>
4. Vargas Vergara M. University Social Responsibility. Oxford University Press; 2023. DOI:10.1093/acrefore/9780190264093.013.810
5. Clugston RM, Calder W. Critical dimensions of sustainability in higher education. Sustainability and university life. 1999;5(1):31-46. http://ulsf.org/wp-content/uploads/2015/06/Critical_dimensions_SHE1.pdf
6. Lo CW-H, Pang RX, Egri CP, Li PH-Y. University Social Responsibility: Conceptualization and an Assessment Framework. In: Shek DTL, Hollister RM, editors. University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences. Singapore: Springer Singapore; 2017. p. 37-59. DOI:10.1007/978-981-10-3877-8_4

مختلف و برای ذی‌نفعان درونی و بیرونی می‌باشد. همچنین فعالیت‌های حوزه‌های اجرایی برای تحقق آن (شامل: آموزش و تربیت، پژوهش، خدمات اجتماعی و مشارکت با جوامع، و حاکمیت سازمانی) مبتنی و همسو با «عدالت اجتماعی» و «پایداری زیست‌محیطی» است.

امروزه با توجه به گفتمان رایج مسئولیت اجتماعی دانشگاه، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام آموزش عالی ایران در تلاش هستند تا به بازخوانی سیاست‌های خود در خصوص پیوند میان دانشگاه و جامعه بپردازند. تحقق این امر نیازمند بومی‌سازی مولفه‌های استخراج شده با شرایط جامعه و دانشگاه‌های کشور است. بنابراین، براساس تجارب حاصل از واکاوی دانشگاه‌های منتخب و یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود:

الف) متولیان و سیاست‌گذاران آموزش عالی کشور اعم از شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت و آموزش پزشکی، هیأت‌امنا، رهبران و مدیران دانشگاه‌ها، ضمن بهره‌گیری از تجارب سایر کشورهای جهان به‌ویژه دانشگاه‌های پیشرو و موفق در زمینه مسئولیت اجتماعی (که در این پژوهش واکاوی شده است)، بکوشند در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی متناسب با نظام حکمرانی آموزش عالی ایران، زیست‌بوم مناطق مختلف کشور و

7. Nagy J, Robb A. Can universities be good corporate citizens? Critical Perspectives on Accounting. 2008;19(8):1414-30. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2007.10.001>
8. Giménez Armentia P. Aproximación al concepto de Responsabilidad Social del universitario. Comunicación y Hombre. 2011;0(7):237-47. DOI:10.32466/eufv-cyh.2011.7.134.237-247
9. Vallaeys F. University social responsibility: a mature and responsible definition. Higher education in the world. 2014;5(1):88-96.
10. Boer P. Assessing Sustainability and Social Responsibility in Higher Education Assessment Frameworks Explained. In: Caeiro S, Filho WL, Jabbour C, Azeiteiro UM, editors. Sustainability Assessment Tools in Higher Education Institutions: Mapping Trends and Good Practices Around the World. Cham: Springer International Publishing; 2013. p. 121-37. DOI:10.1007/978-3-319-02375-5_7
11. Velazquez L, Munguia N, Platt A, Taddei J. Sustainable university: what can be the matter? Journal of Cleaner Production. 2006;14(9):810-9. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2005.12.008>
12. Castañeda G, Ruiz M, Vilorio O, Castañeda R, Quevedo Y. El rol de las universidades en el contexto de la responsabilidad social empresarial. Negotium. 2007;3(8):100-32. <https://www.redalyc.org/pdf/782/78230805.pdf>

13. Malekinia E, Bazargan A, Feizi S. Presenting an Operational Model for Sustainability Evaluation of Higher Education Institutions: University of Tehran as a Case of Study. *Research on Educational Leadership and Management*. 2016;3(10):53-85. [In Persian]
[DOI:10.22054/jrlat.2018.25265.1319](https://doi.org/10.22054/jrlat.2018.25265.1319)
14. Alimohammadlou M, Akbari B, Mahdavianpour E. Identifying social responsibility in universities (USR) using fuzzy Delphi. Case study: Shiraz University. *Iranian Higher Education*. 2014;6(3):161-92. [In Persian]
<http://ihej.ir/article-1-375-en.html>
15. Bahrami M. Designing a model to fulfill the social responsibility of the university in the context of organizational development. Ahvaz: Shahid Chamran University of Ahvaz; 2019. [In Persian]
16. Salehi L, Monavvarifard F. Construction and validation of criteria for university social responsibility assessment. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 2022;28(3):113-41. [In Persian]
[DOI:10.52547/irphe.28.3.113](https://doi.org/10.52547/irphe.28.3.113)
17. Moubed M, Nadizadeh A. A Review of Criteria for Effective University- Society Relationship based on University Social Responsibility Models. *Science and Technology Policy Letters*. 2022;12(1):112-99. [In Persian]
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24767220.1401.12.1.5.0>
18. Drucker P. *Managing in the next society*: Routledge; 2012.
<https://doi.org/10.4324/9780080942377>
19. Koekkoek A, Van Ham M, Kleinhans R. Unraveling University-Community Engagement: A Literature Review. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*. 2021;25(1):3.
<https://resolver.tudelft.nl/uuid:18c5c7b7-7d29-464c-88f3-7ec365ff78d6>
20. Shek DTL, Yuen-Tsang AWK, Ng ECW. USR Network: A Platform to Promote University Social Responsibility. In: Shek DTL, Hollister RM, editors. *University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences*. Singapore: Springer Singapore; 2017. p. 11-21.
https://doi.org/10.1007/978-981-10-3877-8_2
21. Larrán Jorge M, Andrades Peña FJ. Analysing the literature on university social responsibility: A review of selected higher education journals. *Higher Education Quarterly*. 2017;71(4):302-19.
<https://doi.org/10.1111/hequ.12122>
22. Baradaran Haghiri M, Noorshahi N, Roshan AR. The conceptualization of social responsibility of the university in Iran. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 2023;25(3):1-26. [In Persian]
https://journal.irphe.ac.ir/article_702979_en.html?lang=fa
23. Habibi N, Vazifehdust H, Jafari P. Upgrading Islamic Azad University social accountability factors. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 2023;22(2):125-45. [In Persian]
https://journal.irphe.ac.ir/article_702899.html?lang=fa
24. Yadollahi Dehcheshmeh A, Rajaipour S, Siadat SA. An Analysis of The role of Fourth Generation University (social university) in Regional Development. *The Journal of Community Development (Rural-Urban)*. 2021;13(1):1-35. [In Persian]
[DOI:10.22059/jrd.2021.320183.668637](https://doi.org/10.22059/jrd.2021.320183.668637)
25. University H. *Equity, Diversity, Inclusion & Belonging (EDIB)* Cambridge, MA: Harvard University; [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://edib.harvard.edu/>.
26. University H. *Harvard University's Community & Regional Engagement* Cambridge, MA: Harvard University; [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://www.harvard.edu/>.
27. University H. *Harvard University's Community Engagement in the City of Boston* Cambridge, MA: Harvard University; 2022 [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://www.harvard.edu/>.
28. University H. *2022 Harvard Cambridge Town Gown Report* Cambridge, MA: Harvard University; 2022 [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://www.harvard.edu/>.
29. University H. *Harvard University's Community Benefits in Allston-Brighton* Cambridge, MA: Harvard University; 2023 [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://www.harvard.edu/>.
30. Manchester TUo. *The University of Manchester's strategic plan* Manchester, UK: The University of Manchester; 2012 [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <http://documents.manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=25548>.
31. Manchester TUo. *A guide to the strategic priorities and signature programmes for social responsibility at the University of Manchester* Manchester, UK: The University of Manchester; 2014 [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://documents.manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=19290>.
32. Manchester TUo. *Social responsibility and civic engagement plan (2021-2025)* Manchester, UK: The University of Manchester; 2022 [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://documents.manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=62112>.
33. Wales TUoNS. *2025-Strategy-Update* Sydney, Australia: UNSW Sydney; [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://www.2025.unsw.edu.au/sites/default/files/2025-Strategy-Update-UNSW.pdf>.
34. Wales TUoNS. *Access & Equity (Students) Strategy 2020-2025* Sydney, Australia: UNSW Sydney; [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://www.edi.unsw.edu.au/>.
35. Wales TUoNS. *EDI Strategy 2022-2025* Sydney, Australia: UNSW Sydney; [updated [cited 2025 Aug]. Available from: <https://www.edi.unsw.edu.au/>.
36. University P. *Global Excellence Strategy* [updated [cited 2025 Aug]. Available from: https://english.pku.edu.cn/news_events/news/focus/8660.html.

37. University K. Mission Statement [updated [cited 2025 Aug 31]. Available from: <https://www.kyoto-u.ac.jp/en/about/profile/ideals>.
38. Attride-Stirling J. Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*. 2001;1(3):385-405.
DOI:10.1177/146879410100100307
39. Meikle P. Social Justice as a Dimension of University Social Responsibility. In: Robles-Bykbaev Y, Quito Calle JV, editors. *Social Inequality - Structure and Social Processes*. Rijeka: IntechOpen; 2023.
<https://doi.org/10.5772/intechopen.109792>
40. Wood DJ. Corporate Social Performance Revisited. *Academy of Management Review*. 1991;16(4):691-718.
DOI:10.5465/amr.1991.4279616
41. Dolati A, Siadat A, Aminbeidokhti A, Neyestani M. An Analysis of the Social Participation of Universities in the Society with an Emphasis on Local Community Expectations. *Journal of Applied Sociology*. 2021;32(1):59-82. [In Persian]
DOI:10.22108/jas.2020.121141.1858
42. Shafaei Yamchloo T, Abili K, Faramarz Gharamaleki A. Study of recognizing the status of university social responsibility based on the Wallis model based on the views of faculty members. *Iranian Higher Education*. 2017;8(4):79-102. [In Persian]
<http://ihej.ir/article-1-951-fa.html>
43. Chen S-H, Nasongkhla J, Donaldson JA. University social responsibility (USR): Identifying an ethical foundation within higher education institutions. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*. 2015;14(4):165-72.
<https://eric.ed.gov/?id=EJ1077652>
44. Dima AM, Vasilache S, Ghinea V, Agoston S. A Model of Academic Social Responsibility. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*. 2013;21.
<https://www.rtsa.ro/tras/index.php/tras/article/view/86>
45. Vasilescu R, Barna C, Epure M, Baicu C. Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2010;2(2):4177-82.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.660>
46. Ahmad J. Can a university act as a corporate social responsibility (CSR) driver? An analysis. *Social Responsibility Journal*. 2012;8(1):77-86.
DOI:10.1108/17471111211196584
47. Shokrollahi M, Davoudi R, Kamali N. The Responsibility of the Academic System to the Community: Designing a Model to Assess Its Current and Desirable Status. *socio-cultural Development Studies*. 2020;8(3):151-78. [In Persian]
<http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-1122-fa.html>
48. Carroll AB, Shabana KM. The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice. *International Journal of Management Reviews*. 2010;12(1):85-105.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x>
49. Cavagnaro E, Curiel GH. *The three levels of sustainability*: Routledge; 2022.
<https://doi.org/10.4324/9781003155614>